

EPILEGOMENA

Z. B. Bouše, *Epilegomena, OIKOUMENH, Praha 2000, 153 stran.*

Jde o druhé vydání knihy, která vyšla poprvé na podzim 1996 jako souborný tisk v pouhých 300 exemplářích. Je velmi důležité, že se tento pronikavý pohled na teologický i církevní zápas minulých padesáti let nyní dostává do rukou širšímu kruhu čtenářů.

Proti prvnímu vydání má druhé vydání navíc na vnitřní straně obálky autorův stručný životopis. Zznamenejme z něho to nejzávažnější: Narozen 1918 v Plzni, vysvěcen na kněze 1942, vstoupil 1946 do řádu Menších bratří a od roku 1950 prožil všechna příkoří, která připravil komunistický režim řeholníkům. V letech uvolnění pracoval v Ústavu teorie a dějin umění, ale za druhé vlny pronásledování vystřídal několik dělnických profesí, až mohl v r. 1983 odejít do důchodu. Nyní žije v Praze.

Za pozornost stojí už i sám nadpis knihy. *Epilegomena* je řecký název pro to, co se říká docela na konci. Jde tedy o teologický odkaz autora všem, kdo se zajímají o jeho život a zápasy, anebo dokonce do nich chtějí vstoupit a pokračovat v nich. Všecky články i dopisy jsou přesně datovány, je uvedeno, v kterém časopisu byly uveřejněny. Je možno si je tedy zasadit do historických souvislostí, které jsou závažné.

Knihla začíná čtyřmi krásnými citáty: Pierre Teilhard de Chardin, Martin Luther, Dietrich Bonhoeffer a František z Assisi. V předmluvě „*lector benevolens*“ vysvětluje autor záměr knihy: zmapovat svůj život i zápasy a poděkovat přátelům, kteří ho provázeli.

Jednotlivé stati knihy lze rozdělit do tří skupin: Jsou tu články, dopisy a texty

liturgické. Probereme je pro přehlednost podle tohoto hlediska, ačkoliv jsou v knize řazeny podle doby vzniku. První článek, „Naděje katolictví v zemích českých“, byl psán v r. 1971 pro časopis *Via*, po jeho zastavení byl uveřejněn v *Duchovním pastýři* 1, 1971, 11–13. Volá v podstatě po civilní pravdivosti, která by obnovila věrohodnost církve i její služby. – Další článek, „Věřím svatou církev obecnou,“ vyšel v *Křesťanské revui* (3, 1972, 50) a zamýšlí se nad katolicitou církve, která nemůže být výlučným majetkem nějakého společenství, nýbrž roste z toho, že v přítomnosti se otevírá budoucnost spásy celého světa, která je v Kristu Ježíši, Pánu našem. – Článek „K ekumenickému překladu Jan 20,23“ (1975) koriguje nešťastný překlad řeckého kratein termínem „neodpustit“. – Článek „Kdo je bližní? Lk 10,25–37“ nevyšel sice v církevním tisku, je však datován do r. 1985 a je k němu ještě připojena „Poznámka s výhradou k předcházejícímu traktátu“, datovaná v postě 1986. Jde samozřejmě o výklad podobenství o milosrdném Samaritánu a jeho důsledky.

Nejzávažnější text a jakési jádro celé knihy je poslední z článků „Paradox křesťanství“, který vyšel poprvé jako samizdat 1978 a pak byl přetištěn v *Teologickém sborníku* 1, 99. V tomto vydání sice nad čarou zůstal původní text článku, ale pod čarou dostal nový a velmi závažný doprovod. Autor v něm vykládá jádro janovské koncepce: Autor čtvrtého evangelia nevyhlíží parusii. „V hodině Ježíšovy smrti se dokonalo to, o čem se mluví už v prologu: Jediné

boží Slovo, které bylo od počátku s Bohem spojeno v jedno, bylo v lidství Ježíšově v čase jednou provždy vysloveno (1, 1. 14). Ježíš je život, zoé, a tento život je světlem, fós, lidí. Co o Bohu víme, víme jen tehdy, hledíme-li na Ježíše. A hodina jeho nejhlubšího ponížení, jeho kenosis v umírání na dřevě kříže, je hodinou jeho slávy i slávy boží... Zlořečení, kterým je kříž, je zároveň dobrořečením, v tuto chvíli splývají v jedno. V hodině Ježíšovy smrti, podle synoptiků zahalené temnotou, se Bůh skrze Ježíše vyslovil jednou provždy; jednou provždy zjevil člověku svou slávu a svou spravedlnost (Mt 3, 15), která je vysvobozením.“ – Ježíš neumírá vzdorně. „V mezní situaci agonie vstupuje s Bohem do posledního dialogu a klade mu poslední otázku. Odpovědí na ni je Boží mlčení. Pavel v epištole k Ř 3, 26 píše, že ospravedlněn je ten, kdo je z víry Ježíšovy. Tato Ježíšova víra, o níž vydává svědectví poslední Ježíšovo slovo, je naší nadějí. A i když to je naděje nepředmětná, je naší nadějí jedinou.“ – Zde Z. B. Bouše překračuje všechny staré konvence a pronikavě a nově vyjadřuje to, co je jádrem staré teologie kříže. K tomuto „srdci“ Boušeho teologie se ještě vrátíme v závěru recenze.

Další skupinu tvoří dopisy. První je tu dopis posluchačům bohoslovecké fakulty v Litoměřicích z r. 1971. Autor dopisu v úvodu vzpomíná na své krátké působení na této fakultě a povzbuzuje své bývalé studenty k následování Ukřižovaného. Další stručný text má nadpis „Z odpovědi na dopis bývalého zpovědníka“ a je datován o velikonocích 1972. Hlavním tématem je tu „společné stolování při Večeři Páně“ v situaci po 2. Vatikánu. – Ze 16. 1. 1974 pochází text,

nadepsaný stručně „Z dopisu biskupovi“. Je to odpověď na administrativní zásah, který učinil konec církevní obci, v níž autor dopisu působil. Biskup se stádečka nezastal a tak byl spoluodpovědný za jeho rozprášení. – Podobné hořké pozadí má i „Dopis sekretáři Liturgické komise“, datovaný také přesně: 10. 20 1976. Autor v něm resignuje na další spolupráci s komisí, která svémocně pozměnila namáhavě vypracované liturgické předlohy. Autor ukazuje, jak byly tyto zásahy teologicky nešťastné, ba povážlivé. Na tuto problematiku navazuje i těsně následující stať „Poznámky k oficiálním překladům mešního řádu“, datované 1992. Ale k liturgickým textům se vrátíme v dalším odstavci. Mezi dopisy následuje „Dopis příteli“, datovaný 15. 8. a 4. 10. 1977. Má podtitul „Exkurs o hadech a holubicích – Mt 10, 16b“. Pozadí je zhruba toto: Přítel autorův a signatář Charty 77 vedl korespondenci s biskupem, který s jeho podpisem Charty 77 tvrdě nesouhlasil. Ve sporu došlo na Mt 10, 16b. Závěr zdůrazňuje, že je neblahé a zákonické dovolávat se kteréhokoli místa v Písmu k tomu, abychom jím ospravedlňovali sami sebe a hájili prestiž a moc církve. – Na to vše navazuje „Odpověď na přítelovu odpověď“, datovaná 2. 11. 1977. V pozadí dopisu je mimo jiné i tehdy velmi naléhavý problém – státem organizované „hnutí“ kněží „Pacem in terris“. Autor tu svému nejmenovanému příteli ukazuje, jak je státní i církevní správa neblaze propletená. Celý dopis končí výrazně: „Věčné spory o to, co je nebo není špatného v církvi, bez poctivého vyznání viny na současně situaci a bez poctivé teologické reflexe a analýzy této situace nejsou podle mého soudu k ničemu...“ – Poslední z do-

pisů je zvláště závažný, už také proto, že v prvním vydání knihy byl uveden pouze jeho stručný výtah, kdežto ve druhém vydání je celý. Má latinský nadpis „Tractatus de verbi Domini libertate“, je datován o velikonočních 1980 a pod čarou je poznámka: „Otevřený dopis pražskému arcibiskupovi ke kauze Küng“. Jde o to, že tehdejší pražský arcibiskup Hanse Künga – ve shodě s vůlí Vatikánu – odmítl a odsoudil, ačkoli Küngovou „vinou“ byly vlastně jen jeho výhrady k dogmatu o papežské neomylnosti. Neznám žádný výraznější a hlubší text v češtině, který by se tak poctivě vyrovnával s tímto nejspornějším dogmatem v celých dějinách křesťanské církve. Zaslouží si, aby nezapadl, ale byl znovu pozorně čten a studován. Tím ovšem, že autor uveřejnil celý původní text, vypověděl pokorně, ale statečně a bez jakéhokoli ohledu na vlastní prospěch zřetelný boj všem konservativcům, kteří kormidlují lodičku církve do neblahých vod mocenského sebezajišťování. Pro ty však, kdo chtějí jít cestou následování trpící Pravdy, nepřehlédnutelně vztyčil korouhev.

Třetí skupina textů jsou buď studie liturgické nebo přímo překlady nebo úpravy závažných statí bohoslužebných. Tři z textů se vracejí do doby, kdy Z. B. Bouše působil v Záběhlicích. Jsou tu „Tři homílie u Matky Boží v Praze Záběhlicích“ (z 11. a 18. 11. 1973), kroužící kolem Mk 11, 11–26 a 12, 38–44, dále „Poslední zpověď v Záběhlicích“ z 23. 12. 1973, prodchnutá pokorou a prostá jakéhokoli levného obviňování druhých, a konečně „Poslední bohoslužba v Záběhlicích“, konaná 1. 1. 1974. Na ni bezprostředně navazuje už zmíněný dopis biskupovi, který se nepostavil proti policejnímu zákazu duchovenské

služby Z. B. Boušeho v záběhlické církvi. – Další texty souvisí s působením autora knihy v Liturgické komisi. Dopis jejímu sekretáři už byl zmíněn. V knize jsou otištěny „Poznámky k oficiálním překladům mešního řádu“, stručná, ale naléhavá stať „O českém liturgickém zpěvu“, závažný rozbor „K textové úpravě Apostolika a modlitby Páně“ a konečně „Několik statí z katolické liturgiky“, totiž „Eucharistická modlitba a stolování“, „Křest“, „Zpověď“ a „Modlitby za zemřelé“. – Až v samém závěru knihy, jako její vyústění, je tu „Návrh přímluv“, „Návrh eucharistické modlitby“. Závěr knihy tvoří „Tři modlitby“ klasiků, Bonhoeffera, Oetingera a Nothera Balbula slavný tropus na trishagion. „Zavírkou“ všeho jsou citáty z Franze Kafky, Nietzscheova Zarathustry, 2 Sam 14, 14 a Zj 22, 20b. Citáty jsou krásné a výmluvné, ale jako recenzent se nemohu nezastavit především u návrhu eucharistické modlitby, datované v závorce 1974–99. Tak dlouho krystalizovala v mysli autora, v jeho novém a novém promýšlení starých liturgických textů, ale i v modlitbách a vlastní liturgické praxi. Velmi se přimlouvám za to, aby se toto znění stalo východiskem při budoucích ekumenických rozhovorech na toto téma, kterému se na cestě k interkomunii nemůžeme vyhnout. Už dnes této modlitby, myslím, že jen nepatrně zkrácené, užívají někteří evangeličtí kazatelé. Což je nadějný ekumenismus zdola.

Je u nás málo knih, které – řečeno s Janem Karafiátem – tak „voní Kristem“. Proč? Protože její autor je přední římskokatolický zastánce *theologiae crucis stricto sensu*. Ptáte se, co to znamená? Pokusím se to říci sice trochu po svém, ale snad zřetelně: My stále ještě

hledáme Boha na nebesích, takového, který by nám ušetřil bolest, úzkost a smrt. Chceme „náboženského Boha“. Naše bída není v nedostatku náboženství, ale v jeho „nadbytku“; jsme totiž jako Athéňané „všelijak příliš nábožní“ (Sk 17,22). Ale Bůh volil jinou cestu: sestoupil v Kristu do všeho, co jsme tu způsobili a působíme, do bolestí, úzkostí i do smrti. A vede nás k sobě tím, že se Kristu v jeho bolesti, úzkosti a smrti postavíme po bok, že uposlechneme jeho pozvání „Pojď a následuj mne!“ Je to vůbec možné? Ovšem že ne z našich sil: Vede nás Slovo a nese

nás Duch. Ale ne jinudy. Ano, je hrozně upadnout v ruce Boha živého, to znamená přitakávat ke Kristově bolesti, úzkosti a smrti a tím i ke své bolesti, úzkosti a smrti. Neblahé lidské náboženství končí tam, kde člověk v síle Ducha překračuje zájem na své bolesti, úzkosti i smrti, aby se upjal ke Kristově bolesti, úzkosti a smrti. A tak je osvobožován od sebe sama pro Krista, tj. pro jeho úkoly, a řekněme rovnou: pro smrtící úkoly a vlastně jediný úkol: nedbat na sebe, ale na Krista. A tím vchází do Života.

Jan Heller

POLYGLOT V POČTU PLNOSTI

Jan Heller, *Vocabularium biblicum septem linguarum (hebraico-graeco-latino-anglico-germanico-hungarico-bohemicum) Biblický slovník sedmi jazyků (hebrejsko-řecko-latinsko-anglicko-německo-maďarsko-český)*, Vyšehrad, Praha 2000, ISBN 80-7021-388-4), 370 stran.

Sedmijazyčný slovník profesora Jana Hellera je od základu přepracovaným slovníkem, jež autor vydal jakožto Hebrejsko-řecko-latinsko-český slovníček pro bohoslovce v Kalichu v roce 1955, jenž se poté dočkal reedice hned v následujícím roce a poté rovněž – již v devadesátých letech – reprintu na Slovensku. Oproti předchozím vydáním se počet hesel více než zdvojnásobil a dosahuje bezmála 3000. Uvedena jsou slova vyskytující se v Hebrejské bibli pětkrát a více. Přibyly sloupce anglický, německý a maďarský (ten zásluhou prof. Ludovíta Csémyho). Slovník je tak k dispozici široké mezinárodní veřejnosti.

Ekvivalenty všech jazyků jsou přímo vztaheny k hebrejštině a jednotlivá hesla jsou řazena podle hebrejské abecedy.

Na tomto řazení je založeno číslování hesel, díky němuž lze kterékoli použité slovo vyhledat v indexech zbývajících šesti jazyků. U hebrejských tvarů je uveden počet jejich výskytů a u sloves zkratky kmenů, v nichž se vyskytují.

Zvláštní pozornost zasluhuje skutečnost, že v mnoha případech, kdy je hebrejský termín vyjádřen víceslovným jinojazyčným lexémem, uvádí rejstřík zvlášť celý lexém jakož i jeho dílčí slova – s rozlišením, kdy samo slovo představuje ekvivalent hebrejského a kdy pouze jeho část. Lví podíl na mravenčí práci tohoto typu má Hellerův spolupracovník RNDr. Jan Moravec. Silnou stránkou slovníku je rovněž jeho hebrejsko-řecké pomezí. Pomocí jednoduchého systému značení upozorňuje